

CASA „IOAN ZIDARUL” DIN BISTRIȚA

VASILE ILOVAN

După prăbușirea regatului Ungariei (1526) sub loviturile armatei otomane a urmat o lungă perioadă de anarhie feudală în care tronul devenit vacant al Ungariei a fost aprig disputat de doi candidați : Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei și Ferdinand de Habsburg.

Avind și sprijinul turcilor, Ioan Zápolya a reușit în 1529 să-și consolideze poziția în Ungaria estică și Transilvania. Ferdinand de Habsburg și-a dat seama că nu-și va putea asigura dominația asupra întregii Ungarii decât prin supunerea centrului de rezistență al lui Zápolya, care era în Transilvania¹. În aceste condiții, încă din 1528, a început în Transilvania un lung război între partizanii lui Zápolya și cei ai lui Ferdinand. Cum ambele forțe erau insuficiente pentru a obține singure o victorie decisivă în Transilvania, iar Ferdinand și Zápolya erau angajați pe alte fronturi (Ungaria Superioară, Croația, Slovenia) și nu puteau interveni ei înșiși, fiecare din cei doi adversari a căutat să-și asigure dominația asupra Transilvaniei solicitând ajutorul diplomatic și militar al lui Petru Rareș, domnul Moldovei.

Dacă cei doi regi nădăjduiau ca, prin intervenția lui Petru Rareș, să-și asigure, fiecare pe seama lui, Transilvania, domnul Moldovei a văzut în războiul acesta un bun prilej de a-și spori posesiunile transilvănene și de a-și extinde influența asupra provinciei de peste munți.

După ce a înclinat mai întâi spre tabăra lui Ferdinand, sub impresia evenimentelor politice, Petru Rareș a trecut de partea lui Ioan Zápolya, care în schimbul alianței recunoștea domnului Moldovei: Cetatea de Baltă, cu domeniul ei și Cicoul, cu cele 60 de sate, ambele cetăți stăpinite și mai înainte de domnii Moldovei, apoi Ungurașul, cu cele 34 de sate, Bistrița cu 23 de sate și Valea Rodnei, cu 23 de sate, cu mine de aur și argint, toate posesiuni de mare importanță economică.

Intervenția lui Petru Rareș a fost decisivă pentru asigurarea stăpînirii în Transilvania a lui Ioan Zápolya, care la rîndul său recunoștea și

¹ Istoria României, vol. II, 1962, p. 633 și urm.

impunea prin tratativele cu Bistrița (1530) stăpînirea domnului Moldovei asupra posesiunilor transilvănene cedate.

La 15 iulie 1529, Petru Rareș anunța din Hirilău pe bistrițeni că regele Ioan i-a dăruit pe timp neîntrerupt Bistrița², veste confirmată apoi de Zápolya care la 21 august 1529 aducea la cunoștința consilierului său din Bistrița, Ioan Cheh, că a dăruit această cetate „strălucitului și gloriosului Petru Voievod” prietenul și aliatul său din Moldova.

În această vreme „Judeprimarius” (prim jude) al Bistriței era Andreas Beuchel care datorită atitudinii sale față de evenimentele petrecute era bănuț și acuzat de trădare de către concetățenii săi. Desigur că alegerea la 29 decembrie 1529 ca jude prim a lui Thomas Werner, dușman înverșunat al lui Beuchel, trebuia legată și de aceste bănuțli ca și de nemulțumirea și tema bistrițenilor că-și vor pierde privilegiile și avantajosele poziții comerciale și meșteșugărești deținute în nordul Transilvaniei și în relațiile cu Moldova.

Noul jude a apreciat just că în situația politică și militară creată, Petru Rareș deținea inițiativa și că o continuare a rezistenței nu era posibilă și nici indicată pentru viitorul orașului. În consecință s-au început tratativele cu pîrcălabul Solomon, comandantul trupelor moldovene, practic acceptîndu-se de fapt noua stare de lucruri.

Andreas Beuchel, care avea destule motive să se teamă de pedeapsa celor care-l acuzau de pactizare cu dușmanul și de trădare a intereselor orașului, a părăsit Bistrița refugiîndu-se în tabăra pîrcălabului Solomon de la Budacul de Jos apoi la curtea lui Petru Rareș.

Scurt timp după părăsirea Bistriței, Andreas Beuchel era chemat — cu toate asigurările de rigoare — de către noul jude, Thomas Werner, să se reîntoarcă la Bistrița. Fugarul a revenit mai întîi la Cluj și apoi bîzîndu-se pe o scrisoare a lui Petru Rareș și pe noile asigurări date de bistrițeni a hotărît să se reîntoarcă la Bistrița.

Sosit la Bistrița a fost arestat, întemnițat și după o sumară judecată a fost condamnat la moarte și decapitat în iulie 1532. Pentru prevenirea altor trădări, conducerea orașului a dispus ca pe altarul bisericii evanghelice din Bistrița — loc în care se află și astăzi — să fie sculptate capul și coșciugul în care fusese depus trupul fostului jude prim³.

Executarea lui Andreas Beuchel — sprijinitorul sigur sau numai presupus al lui Petru Rareș — reprezenta desigur un act de curaj din partea patriciatului săsesc din Bistrița. Nu trebuie uitat însă faptul că situația politică, cel puțin de prin 1532, se schimbase mult și că Petru Rareș speriat de posibilitatea aservirii totale a Transilvaniei de către turci — fapt ce ar fi amenințat în mod direct soarta Moldovei — începuse să se apropie tot mai mult de Ferdinand care în Transilvania avea sprijinitori de nădejde în orașele săsești⁴.

² Arhivele Statului Cluj, A. O. Bistrița, D. IX, 1529.

³ O. Kisch, Geschichte von Bistritz, I. Band, 1141—1699, Bistritz, 1926, p. 42—45.

⁴ Istoria României, vol. II, p. 636.

Andreas Beuchel, în timpul cît a fost prim jude, și-a construit în centrul orașului o casă de patrician, cu stemă, impunătoare pentru acele vremuri, pe colțul străduței „qui ducit ad parvum circulum” (care duce la piața mică)⁵. După moartea lui, casa sa, sub acuzația de „defectionem inhonetissimam ad inimicos tempore obsidionis ac varios census de eadem non reddidit a multis annis”⁶ (uneltiri necinstite cu inamicul în timpul asediului și pentru nedarea diferitelor taxe, datorii de mai mulți ani) a fost confiscată și trecută în patrimoniul orașului.

În urma evenimentelor tragice din anul 1538, cînd Petru Rareș era nevoit să-și părăsească tronul și să se refugieze în condiții dramatice peste munții la Ciceu, din Moldova, a venit la Bistrița, meșterul Ion Zidarul. Cu învoiala senatului săsesc, meșterul zidar a cumpărat fosta casă a lui Andreas Beuchel stabilindu-se în Bistrița.

Motivele plecării lui Ion Zidarul din Moldova sînt controversate. Astfel, din scrisoarea lui Iliș Vodă, fiul lui Petru Rareș către bistrițeni, datată din 14 noiembrie 1548, reiese că Ioan Zidarul ar fi ridicat de la tatăl său suma de 1.500 florini uzuali în Moldova, pentru a efectua anumite construcții. Cu un an mai tirziu Iliș Vodă se adresează din nou bistrițenilor arătîndu-le că „Prea distinsul domn, părintele nostru, a cărui suflet trăiește în domnul — Petru Voievod, a avut o învoială sigură cu un anume zidar, pe acea vreme supusul nostru, cu meșterul Ioan, ca acesta să zidească o biserică din piatră în Piața Sucevei. În adevăr același meșter, Ioan, după ce a luat 18.000 de aspri, bani la mină, pînă nu-și termina obligațiile s-a întors la Bistrita, dar părintele nostru l-a căutat cu legea și zidarul a ieșit învins (vinovat)”⁷.

Alte documente și declarații în legătură cu plecarea lui Ioan Zidarul din Moldova atestă faptul că, susnumitul zidar în timpul intrării trupelor turcești în țară, ar fi ascuns într-un loc ferit tezaurul unor boieri. După cum reiese din cercetarea în procesul lui cu bistrițenii, în timpul cît Petru Rareș se afla la Constantinopol pentru recuperarea tronului: „Ioan Zidarul s-a reîntors în Moldova și de aici și-a adus cu sine anumite avuții pe niște cai cu samare și le-a dus liniștit la Bistrița și (acolo) își exercită meseria sa fără să fie conturbat de cineva”⁸. Din aceeași cercetare reieșea faptul că Ioan Zidarul, fiind chemat în fața consiliului bistrițean, declara că Petru Rareș îl cheamă în Moldova, nu pentru a construi biserica, ci pentru a scoate la iveală tezaurul unor boieri, pe care a fost forțat să-l ascundă și pe care, dacă cumva nu-l va găsi se teme să nu fie forțat și constrîns prin chinuri.

Indiferent care din motivele invocate este mai plauzibil, cert ni se pare faptul că Ioan Zidarul, care se bucura de toată încrederea domnitorului, a trecut munții pe ascuns și fără știrea lui Petru Rareș.

5 O. Dahinten, *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, Bistrița, 1944. Ed. G. Zikeli. p. 387.

6 *Ibidem*.

7 — Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. XV, al colecției „Hurmuzaki”. Acte și scrisori din Arhivele orașelor ardelene (Bistrița, Brașov, Sibiu) publicate după copiele Academiei Române de N. Iorța, Partea I-a, 1358—1600, București, 1911, p. 471.

8 *Ibidem*, p. 518.

Recuperind tronul Moldovei (1541), Petru Rareș a chemat, în repetate rânduri, pe Ioan Zidarul pentru a-și termina lucrările și a-și plăti datoriile, dar acesta, invocând fel de fel de pretexte a refuzat să se reîntarcă. Din această cauză Petru Rareș s-a adresat bistrițenilor cerându-le să ia măsuri împotriva meșterului și pentru restituirea sumelor datorate Moldovei. În scrisorile din iulie și august 1546, Petru Rareș atrăgea atenția acestora că „... am scris de nenumărate ori limpede, că prin autoritatea voastră sau să vreți să-l constrîngeți pe Ioan Pietrarul (Zidarul) să achite suma datorată, sau să-l expediați la noi; nu v-a, avea nici o greutate sau vreun pericol. Cerem ca măriile voastre să administreze dreptatea, prin autoritatea voastră cu Ioan, supusul nostru care a fugit”⁹.

Spre a-l convinge să se întoarcă în Moldova, Petru Rareș îi mai propunea, asigurându-l „de credința sa creștinească, de a fiilor, de a episcopilor și de a tuturor boierilor”, să vină și să conducă lucrările de construcție a bisericii fără a munci, iar după terminarea lor va fi iertat de toate datoriile și se va putea întoarce liniștit la casa lui din Bistrița. Îi asigura totodată că îi va da și un act de achitare onorabilă a datoriilor și o dovadă de mulțumire. Cu toate garanțiile date, Ioan Zidarul, sub pretextul că este slab și bolnav, a refuzat să se întoarcă în Moldova.

În această situație, Petru Rareș a trimis pe unul din oamenii săi de încredere, vameșul Matiaș, pentru a-l invita personal sau a-i pretinde să restituie suma datorată. Fiind chemat în fața personalului consiliu bistrițean și văzînd că nu este nici o posibilitate de scăpare, Ioan Zidarul a acceptat să plece în Moldova transportat cu carul — pretextînd că este bolnav — prin Brașov. Cînd, însă, vameșul Matiaș a venit cu aprobarea voievodului moldovean spre a-i îndeplini dorința — după cum reiese din răspunsul judeului bistrițean către „Universitatea” din Sibiu, din 12 august 1553 și din mărturiile bistrițenilor de la 31 decembrie 1555 — Ioan Zidarul s-a mutat pe ascuns la Sibiu. Același lucru îl confirma, de altfel, la 25 octombrie 1555 și martorul Ioan Auner din Brașov, căruia Ioan Zidarul mereu i se plîngea că: „Voievodul Moldovei îl solicită să meargă pentru a-i restitui datoria. Însă văzînd că nu este așărat de către Senatul săsesc împotriva Voievodului, a fost nevoit să se stabilească în altă parte”¹⁰. Astfel retrecîndu-se lucrurile și neexistînd șanse pentru reîntoarcerea lui Ioan Zidarul în Moldova, Petru Rareș și-a trimis oamenii săi de încredere la Bistrița, care, împreună cu Consiliul orașului, au sechestrat casa și lucrurile din ea.

După moartea lui Petru Rareș, Ilias Vodă, urmasul său, cunoscînd datoriile bistrițenilor și ale lui Ioan Zidarul, față de tatăl său, se adresa din Iași, la 1 noiembrie 1546, lui Matei Zas — judele orașului Bistrița — cu următoarea scrisoare: „Există unele datorii ale noastre la voi, despre care datorii părintele nostru a dat o hotărîre. Prin urmare, cerem de la Domniile Voastre ca să rămîneți la acea hotărîre. Pe deasupra, noi vom

⁹ Ibidem, p. 454.

¹⁰ Ibidem, p. 514.

pune hotărîre (de plată) și pe casa și pe celelalte bunuri ale lui Ioan Zidarul; să băgați de seamă ca această hotărîre să nu fie schimbată altfel, ci să rămînă așa — nu cumva oamenii voștrii să fie supărați de aceasta sau de către voi să nu fie primită achitarea ei”¹¹. Mai tîrziu, în 1549, după mai multe demersuri pentru restituirea datoriei, același domnitor aducea la cunoștința Consiliului orașului Bistrița că a vîndut casa lui Ioan Zidarul: „... cetățeanului pe nume Paul Budaker, cu două sute de florini, mai mult cu șasezeci de florini, pe deasupra de aceasta i-o dăm sigură, îl facem deplin stăpin ca și proprietatea sa ereditară și pe aceasta s-o folosească astfel și urmașii săi. Dacă însă cineva s-ar ridica din cauza litigiului acestei case toate acele greutăți le luăm asupra noastră. Pentru întărirea și dovedirea acestei afaceri hotărîm și aplicăm sigiliul nostru”¹².

În același an, Petru Ușerul, trimisul domnitorului la Bistrița mărturisise: „... prevăzătorii și înțelepții domni, jude și ceilalți jurați, cetățeni ai orașului Bistrița, potrivit cu contractul făcut despre cumpărarea casei meșterului Ioan Zidarul, oarecîndva locuitor în acest oraș au încredințat mîinilor mele 260 de florini, monede uzuale”¹³.

S-ar părea că odată cu plecarea lui Ioan Zidarul la Sibiu și recuperarea unei părți din suma datorată prin vînzarea casei și a celorlalte lucruri, urmașii lui Petru Rareș ar fi statat pretențiile lor asupra acestuia. Dar documentele ulterioare vin cu alte dovezi în această cauză. Astfel, la 18 iunie 1553, domnitorul Moldovei, Alexandru Voievod, se adresa bistrițenilor informîndu-i că va trimite pe portarul său Vărzarul la Sibiu pentru a pretinde și restul de datorii de la Ioan Zidarul, iar la 12 august 1553 același domnitor aducea la cunoștința bistrițenilor că în registrele lor Ioan Zidarul mai figurează cu datorii și după vinderea casei.

Stabilit la Sibiu și nemulțumit de hotărîrile magistraților, judecătorilor și juraților bistrițeni, Ioan Zidarul a adresat la 7 decembrie 1555 „Universității” săsești rugămîntea de a i se cerceta cauza și de a-și primi casa și lucrurile, motivînd că i-au fost confiscate pe nedrept și cu forța de către unii cetățeni ai orașului Bistrița.

Pe baza cercetărilor efectuate, a jurămîntului depus de Ioan Zidarul și de alții, „Universitatea” săsească hotără că susnumitul este scutit de plata datoriilor față de domnitorul Moldovei, iar spoliatorii săi din Bistrița sînt obligați să-i restituie casa cumpărată de el pe bază de acte cu suma de 314 florini.

Din cauza nemulțumirii bistrițenilor față de hotărîrea luată „Universitatea” din Sibiu era nevoită ca la 16 decembrie 1555 să trimită procesul împăratului Ferdinand pentru a hotărî el însuși în cazul lui Ioan Zidarul. În acest scop, înspre sfîrșitul anului 1555, au fost depuse nenumărate mărturii din partea bistrițenilor, sibienilor, aiudenilor, brașovenilor și a altor persoane care au cunoscut cauza.

11 Ibidem. p. 455.

12 Ibidem. p. 471.

13 ibidem.

Împăratul Ferdinand, în hotărîrea din 19 martie 1556 arăta că, întrucît reclamantul Ioan Zidarul nu și-a susținut acțiunea începută și îndreptată împotriva cetățenilor și magistraților — judecători și jurați din Bistrița — cu ocazia cumpărării și vînzării casei sale, hotărîrea judecătorilor și juraților, reprezentanții cetățenilor din orașul Sibiu și din cele șapte reședințe ale obștei săsești: „... nu trebuie să fie luată în seamă din cauza elaborării ei cu multă superficialitate, fără discernămint”¹⁴. Hotărîrea reamintește că reclamantul, Ioan Zidarul, dacă a fost nemulțumit de măsura luată de către judecătorul și jurații orașului Bistrița în legătură cu vinderea casei sale lui Paul Budaker, aceasta trebuia atacată imediat, atît de susnunitul cît și de „Universitatea” săsească din Sibiu. În concluzie se arată că acțiunea întreprinsă de Ioan Zidarul este respinsă.

Odată cu aceasta se încheia un episod al edificiului din Piața Centrală a orașului Bistrița, care fiind una dintre cele mai vechi clădiri¹⁵, construită în jurul anului 1500 de către prim judele Andreas Beuchel și care datorită numeroaselor procese, ce au ținut aproape 20 de ani, este cunoscută în numirea curentă a bistrițenilor „Casa lui Ioan Zidarul”.

¹⁴ Ibidem, p. 520.

¹⁵ Intenționăm să revenim cu alt prilej asupra detaliilor de ordin arhitectural ale acestui frumos monument de artă feudală din Bistrița, aflat de altfel în prezent într-un binemeritat proces de restaurare sub îndrumarea D. M. I.

DAS HAUS „IOAN ZIDARUL“, IN BISTRITZ

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Mitteilung stellt der Autor einen bisher weniger bekannten Aspekt der Geschichte eines alten Denkmals der feudalen Architektur aus Bistritz, u. zw. das „Ioan Zidarul“ Haus dar.

Dieses Gebäude, das in Bistritz situiert ist — Zentralplatz 36 (jetzt in Restauration), wurde ungefähr 1500 von Andreas Beichel, Bistritzer Bürgermeister (Judex Primarius) errichtet. Dann, in den trüben Zeiten der inneren Kämpfe zwischen den Königen Ioan Zápolya und Ferdinand von Habsburg, ist es der Besitz von Ioan Zidarul geworden. Er war ein aus der Moldau kommender Handwerker, der mehrere Prozesse mit Petru Rareș und seinen Nachfolgern hatte, wegen einiger nicht bezahlten Schulden und Verpflichtungen.

Infolge dieser langen Prozesse, wurde das Gebäude von den Zeitgenossen der Ereignisse und von den Nachfolgern unter dem Namen „Ioan Zidarul“ Haus bekannt, obwohl es nur eine kleine Periode sein Eigentum war.